

ВИДАТНОМУ СЕЛЕКЦІОНЕРОВІ ЗІНАЇДІ КОСТЯНТИНІВНІ КЛИМЕНКО – 70 РОКІВ!

*С .В. Гаценко, кандидат економічних наук,
С. В. Васьківська, старший науковий співробітник
Український інститут експертизи сортів рослин*

31 січня 2011 року виповнилося 70 років видатному вченому, селекціонерві троянд України, головному науковому співробітнику відділу дендрології та квітництва Нікітського ботанічного саду - Національного наукового центру НААН

України – доктору біологічних наук, професору – Клименко Зінаїді Костянтинівні.

Цю тендітну, енергійну жінку завжди можна побачити в найпривабливішому місці Нікітського ботсаду – саду троянд. Щоразу впевненим кроком Зінаї-

да Костянтинівна прямує поміж чисельних відвідувачів демонстраційно-виставкових композицій розарію оглядає, досліджує, науково-супроводжує сорти найбільшої в Україні колекції троянд.

За плечима Зінаїди Костянтинівни - нелегкий життєвий шлях, успіх та міжнародне визнання наукової діяльності. Справою її життя стали квіти. Обрана професія найбагородніша серед усіх – селекціонер. Результат багаторічної невтомної праці – нові сорти троянд, що своєю вишуканістю, декоративністю та біологічними властивостями впевнено витримують конкуренцію з іноземними сортами.

Любов до професії, перші професійні навички та знання Зінаїда Костянтинівна отримала від своїх батьків, відомих селекціонерів – Віри Миколаївни та Костянтина Трохимовича Клименків, кращих учнів І. В. Мічуріна та М.І. Вавилова [1]. З раннього дитинства Віра Миколаївна залучала доньку до селекційного процесу: доручала готувати пилок і квітки до запилення, робити ізоляцію квіток. Так, у 14-річному віці, у юної дослідниці з'явився перший сорт троянди Огоньок. Трудову діяльність розпочала у 1958 р. відразу ж після закінчення школи на посаді садової робітниці відділу дендрології і декоративного садівництва Нікітського ботанічного саду. Одночасно навчалась заочно і у 1966 р. закінчила біологічний факультет Кримського педагогічного інституту, а в 1972 р. - аспірантуру за спеціальністю „селекція і насінництво”. Захистила кандидатську дисертацію на тему: „Біологічні особливості троянд групи флорибунда в Криму”. На момент захисту кандидатської дисертації були передані в держсортпробування 9 кандидатів у сорти, створених З. К. Клименко. Під час навчання в аспірантурі проходила стажування в Московському державному університеті на кафедрі морфології під керівництвом доктора біологічних наук, професора Ф.М. Куперман [1].

Вже будучи досвідченим селекціонером З. К. Клименко активно продовжувала роботу, започатковану її матір'ю, Вірою Миколаївною, зі створення сортів троянд, які б мали підвищену комплексну стійкість проти найшкодочинніших збудників хвороб та посухостійких у жарких

умовах півдня України. При цьому важливе значення надавалося ремонтантності та тривалості цвітіння сортів.

Спектр наукових пошуків Зінаїди Костянтинівни надзвичайно широкий та спрямований на перспективні впровадження нових розробок у галузі квітництва. Крім класичних методів селекції, вперше в Україні у 1974 р., дослідниця разом з чоловіком Костянтином Івановичем Зиковим – фізиком-ядерником за фахом, розпочали активну дослідну роботу з розробки та вивчення методів хімічного й радіаційного мутагенезу з селекції троянд. У результаті досліджень було встановлено, що для одержання найціннішого селекційного матеріалу найефективніше діяти хіммутагенами на живці, насіння, а також опромінюванням на живці, пилок і насіння. Було науково доведено, що за індукованої соматичної мутації, як і за спонтанної, найбільша мінливість забарвлення квіток відбувається у гетерозиготних сортів з домінуючим забарвленням і спрямована головним чином у бік на пряму рецесивної [2, 3].

З. К. Клименко вперше в світовій практиці розробила систему комплексної селекції троянд, яка поєднала в собі класичні методи з індукованим мутагенезом, що в кінцевому результаті дало можливість значно скоротити строки створення нових сортів. Встановлено, що найрезультативнішим методом є поєднання з мутагенезом міжсорткової гібридизації і клонової селекції в садових групах (чайно-гібридна, флорибунда, гранди флора) та віддалена гібридизація між сортами цих груп і видами паркової групи з генетично близькими формами.

Значний вплив на творчу діяльність Зінаїди Костянтинівни мало міжнародне співробітництво в галузі селекції та виробництва троянд з найбільшою фірмою Німеччини – Kordes Sohne (м. Шпарієсхуп), яку вона відвідала у 1981 р. Наступним важливим кроком у стажуванні з селекції троянд у Німеччині стала поїздка до міст: Ерфурт і Дрезден та спільна робота із селекціонерами: Г. Дубе з Бад Дангендальца та Е. Генхеном з Дрездена в рамках укладеного договору між німецьким підприємством „Цирпфлянцен” та Нікітським ботанічним садом. В цей період селекціонери обмінювались селекцій-

ним матеріалом, пилом провідних доно-
рів стійкості.

Наступним етапом експериментально-наукових пошуків З. К. Клименко та її активної роботи з урахуванням міжнародного досвіду з біології та селекції троянд було створення високодекоративних, імунних сортів троянд різних садових груп. До Державного Реєстру сортів рослин Української РСР у період з 1980 до 1992 рр. занесено 17 сортів троянд

Рис. 1. Сорт Кораловий сюрприз (група грандифлора).

Рис. 2. Сорт Октябриня (чайно-гібридна група).

Рис. 3. Сорт Золотая осень (чайно-гібридна група).

Рис. 4. Сорт Золотий юбілей (чайно-гібридна група).

Зібраний потужний колекційний фонд представників різних видів квітково-декоративних культур, значні досягнення в селекції садових троянд, що мали підвищену комплексну стійкість проти хвороб, викликали зацікавленість серед провідних іноземних квітково-декоративних

різних садових груп, створених у Нікітському ботанічному саду за участю Зінаїди Костянтинівни [4]. Серед них сорти: Красний Маяк, Кораловий сюрприз, Аю-Даг, Октябриня, Золотая осень, Золотий юбілей (рис. 1-4) та інші. Сорт троянди Кораловий сюрприз (група грандифлора) на Міжнародній виставці садівництва у Німеччині в 1986 р. отримав найвищу відзнаку – Золоту медаль.

фірм. Нікітський ботсад відвідали всесвітньо відомі представники німецької компанії Кордес, власники фірм, що займаються селекцією троянд (Жорж Дельбар з Франції, Гаррі Уїткрофт з Англії, Джим Гілберт із США). Результати селекційної роботи зі створення троянд, проведеної

З. К. Клименко, отримали від іноземних колег досить високу оцінку. Джим Гілберт настільки був уражений та захоплений сортами Зінаїди Костянтинівни, що попросив назвати його ім'ям та на честь свого партнера новостворені сорти троянд. Так, у колекції Нікітського ботанічного саду з'явилися сорти троянди напіввиткої групи: Джим та Майкл. Сорт Джим (рис. 5) насправді є унікальним для декоративного садівництва, оскільки не потребує обрізання, має високу спроможність до „самоочищення” куща та відростання генеративних пагонів з великою кількістю квіток оригінального забарвлення.

Рис. 5. Сорт Джим (напіввитка група).

Наукові розробки видатного науковця-ботаніка З. К. Клименко доведені до практичного застосування й узагальнені в 295 наукових працях, серед яких 6 монографій, Каталог-довідник (1986), вісім методичних рекомендацій, багато статей з біології та селекції рослин, книги про рідкісні рослини Південного берега Криму. Розроблений нею промисловий асортимент з приблизно 300 сортів передано для створення та поповнення колекцій троянд 35 ботанічним садам і 80 виробничим і науково-дослідним установам України, Російської Федерації, Республік Молдова, Білорусь, Болгарія і Прибалтики, Грузії, Таджикистану, Туркменістану, Румунії, Киргизької, Угорської, Словацької і Чеської республік, Федеративної республіки Німеччина, Сирійської Арабської республіки.

За результатами багаторічних науково-дослідних робіт з біології, селекції та генетики троянд, Зінаїда Костянтинівна у 1996 р. захистила докторську дисертацію за темою „Біологічні основи селекції садових троянд на півдні України”.

У 2006 р. до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, занесені сорти троянди Кримське сонечко (рис. 6.), Феодосіївська красуня, Чатир-Даг. Вперше по сортах троянд Держсортслужбою прийнято рішення про виникнення майнових прав інтелектуальної власності і Нікітський ботанічний сад став власником перших патентів на вітчизняні сорти [4].

Рис. 6. Сорт Кримське сонечко (витка група).

За наукові здобутки та їхнє успішне впровадження протягом 52 років самовідданої творчої праці у Нікітському ботанічному саду З. К. Клименко неодноразово відзначалась грамотами, дипломами, нагороджувалась медалями „За доблесну працю” (1970), бронзовою (1973), срібною (1977) та золотою (1982) ВДНГ СРСР, їй присвоєно звання «Ветеран праці» (1988), нагороджена почесним знаком „Винахідник СРСР”. У 2005 р. талановитому вченому присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки та техніки».

За участю Зінаїди Костянтинівни створено понад 100 сортів троянд різних садових груп, з яких 32 сорти троянд, 4 – садового жасмину та 6 – бузку захищені авторськими свідоцтвами [6]. Більшість з цих сортів й тепер прикрашають різні міс-

та України, сади і парки Криму. У колекційному розарії Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України (м. Київ) успішно зарекомендував себе напіввіткий сорт троянди Херсонес, солітерні насадження якого гармонійно доповнюють загальну картину різнопланової ландшафтної композиції розарію, а загальновідомий сорт Кораловий сюрприз протягом літа приваблює відвідувачів рясністю цвітіння, оригінальністю кольору та вишуканістю квітки.

Професор З. К. Клименко і дотепер плідно працює у відділі дендрології та квітникарства Нікітського ботанічного саду, є головним співробітником з інтродукції та селекції садових троянд. Вона досвідчений вчений-педагог, талановитий вихователь молодих наукових кадрів, під її керівництвом захищено 3 кандидатські дисертації. Зінаїда Костянтинівна є науковим керівником ще 5-ти аспірантів. Одночасно читає студентам курс «Дендрологія з основами декоративного будівництва» на кафедрі екології Ялтинського інституту менеджменту та курс «Квітникарство» на кафедрі лісового і садово-паркового господарства Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського.

Клименко З. К. – член спеціалізованої ради НБС-ННЦ із захисту докторських та кандидатських дисертацій за спеціальністю «ботаніка», є членом редак-

ційно–видавничої ради Нікітського ботсаду. За консультаціями до Зінаїди Костянтинівни звертаються поважні вчені, селекціонери, фахівці квітково-декоративної галузі, обговорюючи свої проблеми і досягнення, нові теоретичні бачення та актуальні напрями цієї галузі. Своїми новими творчими планами, науковими ідеями, цілеспрямованістю та невичерпною енергією Зінаїда Костянтинівна надихає молоде покоління науковців, є прикладом гармонійного поєднання жіночої мудрості з високим професіоналізмом та постійним прагненням до знань.

Результатом активної інтелектуальної роботи Зінаїди Костянтинівни за останні роки стали нові сорти троянд, створені з урахуванням не тільки господарсько-цінних ознак, а й сучасних модних тенденцій щодо форми та махровості квітки, оригінальності забарвлення. З'явилися унікальні новинки, троянди – ретро та сорти, що протягом розкривання квіток змінюють забарвлення, тому на одному кущі троянди можна побачити квітки різного кольору. У 2010 р. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні, поповнився оригінальними високодекоративними сортами: напіввіткої групи – Полька Бабочка (рис. 7), чайно-гібридної – Еммі (рис. 8), Благівіст, групи флорибунда – Місхор та Кримський самоцвіт.

Рис. 7. Сорт Полька Бабочка (напіввітка група).

Рис. 8. Сорт Еммі (чайно-гібридна група).

Ім'я українського селекціонера З. К. Клименко, як науковця в галузі генетики, селекції, біології, ботаніки троянд набуло широкого світового визнання серед видатних селекціонерів ХХ та ХХІ ст. таких як: Кордес, Тантау, Мейян, Дельбар. Її творчий життєвий шлях, безцінні наукові здобутки в селекції троянди, стали окремою сторінкою в історії однієї з найбільших в Україні наукових установ - Нікітського ботанічного саду – Націона-

льного наукового центру. Вагомий науковий внесок Клименко З. К. у започатковування ще М. А. Гартвісом та продовжену видатними відомими селекціонерами М. Д. Костецьким та В. М. Клименко дослідну роботу з інтродукції та селекції садових троянд, сприяв зміцненню пріоритету вітчизняної науки на світовому рівні та зробив Нікітський ботанічний сад провідним центром селекції троянди в Україні (фото 1).

Фото. 1. Клименко З. К. біля новоствореного сорту на честь М. Гартвіса.

Ми бажаємо шановній Зінаїді Костянтинівні міцного здоров'я, активного довголіття, родинного благополуччя, достатку в оселі, нових творчих здобутків на радість людям!

Використана література:

1. Рубцова, О. Л. Життєвий і творчий шлях видатного українського селекціонера Зінаїди Костянтинівни Клименко. / О. Л. Рубцова. // Історія української науки на межі тисячоліть. – 2003. – Вип. 11. – С. 177–183.

2. Зыков, К. И. К использованию гамма-облучения пыльцы садовых роз при гибридизации. / К. И. Зыков, З. К. Клименко. // Радиобиология. – 1977. – Т. 17, вып. 1. – С. 77–81.

3. Зыков, К. И. Изменение окраски цветков у мутантов садовых роз. / К. И. Зыков, З. К. Клименко. // Радиобиология. – 1983. – Т. XXIII, – вып. 4. – С. 553–558.

4. Клименко, З. К. О формировании сортовых ресурсов садовых роз в Украине. / З. К. Клименко, С. В. Васьковская. // Интродукція рослин. – 2008. – № 3. – С. 34–39.

5. Рубцова, О.Л. Історія становлення, розвитку та сучасні досягнення селекції декоративних троянд в Україні./ О. Л. Рубцова. // Наука та наукознавство. – 2005. – № 4 – С. 137–142. – 2003. – № 3. С.19–22.

6. Клименко, З. К. Садовые розы селекции Никитского ботанического сада, перспективные для использования в озеленении на юге Крыма. / З. К. Клименко. // Современные проблемы ландшафтной архитектуры и озеленения (Ялта, 25–29 октября 2010 г.) – Ялта, 2010. – С. 38.

